

In gesprek met de leerling werken aan verrijking

Elke school streeft naar een brede ontwikkeling van haar leerlingen en daar zijn verschillende benaderingen voor. Naast veel inspiratie, biedt dit artikel praktische handvatten om, in samenwerking met de leerling, verrijkend onderwijs vorm te geven.

Tekst: Nora Steenberg-Penterman, Desirée Houkema en Yvonne Janssen

Bij het stimuleren van een brede ontwikkeling van kinderen kunnen verschillende accenten worden gelegd. Een manier is het werken aan vaardigheden die kinderen helpen te groeien in hun persoonlijke ontwikkeling, en die van waarde zijn om een betekenisvolle bijdrage te kunnen leveren aan de maatschappij. Dit sluit aan bij de drie functies van onderwijs zoals genoemd in de *Kerndoelen Primair Onderwijs* (2006): 'Het draagt bij aan de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen, het zorgt voor overdracht van maatschappelijke en culturele verworvenheden, en het rust kinderen toe voor participatie in de samenleving.'

Het werken aan deze vaardigheden is een proces waarin de leerling steeds meer het roer in eigen handen leert nemen. Als begeleider ondersteun je de leerling daarbij, zodat hij steeds meer over zichzelf en zijn omgeving ontdekt, bewuster keuzes kan maken en onderzoekt wat hij wil. Op basis van literatuuronderzoek en expertmeetings is het 'Kader voor Ontwikkeling' (Steenbergen-Penterman & Houkema 2013) ontwikkeld, met vaardigheden die in dit proces aan bod komen. Dit kader (zie figuur 1) vormt een aanvulling op de huidige kerndoelen. De vermelde vaardigheden kunnen gezien worden als ankerpunten. Ze bieden leraren houvast bij het vormgeven van verrijkend onderwijs voor alle leerlingen, dus inclusief de (hoog-) begaafde leerlingen.

Toelichting op het 'Kader voor ontwikkeling'

Per vaardigheid wordt voor de leerling beschreven wat ermee bedoeld wordt, zodat dit in gesprek met de leerling verder verkend kan worden.

Denken over denken

Je denkt bewust na over je eigen werk en hoe dat tot stand is gekomen. Je weet wat sterke punten en verbeterpunten van je aanpak en product zijn. Uit feedback haal je informatie voor toekomstig leren.

Zelfsturing

Je neemt de verantwoordelijkheid voor je eigen leerproces en voor een verzorgd resultaat. Je stelt haalbare doelen die uitdagen, en werkt volgens een zelfgemaakt plan. Je vraagt op tijd hulp als je er zelf niet uitkomt. Je focust op je doel en stelt plannen bij als het nodig is.

ICT-vaardigheden

Je past digitale hulpmiddelen toe om informatie te vinden, te gebruiken en te presenteren. Je ontwikkelt digitale producten, gebruikt multimedia en leert bijvoorbeeld programmeren.

Figuur 1: Kader voor ontwikkeling
(Steenbergen-Penterman & Houkema, 2013)

Samen leren

Je richt je met elkaar op een gemeenschappelijk doel. Je werkt samen om dit doel te bereiken. Je zet je in voor een goede onderlinge sfeer. Je maakt een product waaraan ieder een heeft kunnen bijdragen.

Analytisch denken

Je weet welke informatie nodig is om een probleem op te lossen. Ingewikkelde problemen deel je op in kleinere onderdelen. Zo zorg je voor meer overzicht in het geheel. Je herkent verschillen en overeenkomsten en ziet verbanden. Je trekt logische conclusies.

Kritisch denken

Je controleert veronderstellingen en toetst de betrouwbaarheid van informatie. Je mening onderbouw je met argumenten. Je kunt verschillende perspectieven innemen en kiest de meest geschikte oplossing.

Zelfinzicht

Je onderzoekt waar je goed en minder goed in bent. Je weet wat je leuk vindt en wat het beste bij je past. Je kunt met je gevoelens omgaan en stemt af op anderen. Kritiek gebruik je in je voordeel en je begrijpt dat je van tegenslagen kunt leren. Je weet wat je wilt en gaat daar ook voor.

Motivatie

Je onderzoekt waarom je iets doet en wat je drijfveren zijn. Je zet door en leert jezelf te motiveren voor jouw doelen en die van anderen. Uitdagingen ga je aan om van te leren!

Creatief denken

Je kunt flexibel inspelen op nieuwe omstandigheden en doorziet problemen. Je bedenkt veel nieuwe ideeën en komt met nieuwe vragen. Ook kun je ideeën aan elkaar verbinden. Bij problemen creëer jij originele oplossingen.

Communiceren

Je maakt in begrijpelijke taal je mening en ideeën duidelijk. Je luistert actief naar wat anderen vertellen en stelt vragen. Je geeft en ontvangt feedback.

Hogere-orde-denkvaardigheden

In het 'Kader voor ontwikkeling' staan rondom de kerndoelen de denkvaardigheden creatief denken, analytisch denken en kritisch denken. In de gereviseerde taxonomie van Bloom (Anderson et al., 2001) worden dit de hogere-orde-denkvaardigheden genoemd, zie figuur 2. Denkvaardigheden komen bij rijke leeractiviteiten allemaal aan bod. Denk bijvoorbeeld aan projectmatig werk of tijdens het filosoferen. Er is dus geen volgorde waarin een bepaalde denkvaardigheid aan bod zou moeten komen.

Het stimuleren van hogere-orde-denkvaardigheden wordt bevorderd, door in lessen open vragen en opdrachten op te nemen die stimuleren tot:

- verder nadenken (out-of-the-box);
- kritisch nadenken;
- probleemoplossend denken;
- een onderzoekende houding;
- een reflectieve houding.

Figuur 2: Zes 'niveaus' van het model van Bloom

Op de website talentstimuleren.nl wordt iedere vaardigheid van Bloom's taxonomie verder gespecificeerd. Ook wordt toegelicht aan welke leerdoelen je kunt werken, en krijg je suggesties voor het formuleren van vragen en ontwikkelen van opdrachten bij rijke leeractiviteiten. Je vindt er bijvoorbeeld 'blooming-lessen', die ter inspiratie gebruikt kunnen worden voor het ontwikkelen van rijke lessen en projecten. Onderwijsprofessionals die zich met een profiel hebben geregistreerd op de website, kunnen zelf ook bijdragen toevoegen. Daardoor staan op dit platform nu diverse concrete lessen over de hogere-orde-denkvaardigheden. Deze lessen kun je snel vinden door te zoeken op 'Bloom' en dan te klikken op het filter 'leermiddelen'. Zo is bijvoorbeeld ook de Bloom-Gardner-matrix uit het Engels vertaald en toegevoegd als hulpmiddel om rijke leeractiviteiten te ontwikkelen die een beroep doen op meerdere talentgebieden.

Signalering

Het bieden van rijke opdrachten is tevens van belang om begaafde leerlingen te signaleren. Door rijk, uitdagend onderwijs te bieden, komen talenten bovendien en is de kans om begaafde leerlingen te signaleren groter. Op de eerdergenoemde website staat onder het kopje 'Stimulerend signaleren' de integrale visie en aanpak beschreven. Het gesprek met de leerling, gericht observeren en het beter benutten van beschikbare gegevens, zijn belangrijke ingrediënten in het cyclische proces van waarnemen, begrijpen, plannen en realiseren.

Vaardigheden voor persoonlijke ontwikkeling

Naast de hogere-orde-denkvaardigheden, bevat het 'Kader voor ontwikkeling' vaardigheden die van belang zijn voor persoonlijke ontwikkeling, te weten: zelfinzicht, zelfsturing en motivatie. Deze vaardigheden zijn van belang om zicht te krijgen op wie je bent, waar je voor staat, wat je belangrijk vindt en wat je wilt bereiken in het leven. Het ontdekken daarvan gaat gepaard met vallen en opstaan. Juist van fouten maken en bedenken hoe het beter kan, leer je het meest. De andere vaardigheden die van belang zijn voor het leerproces zijn: samen leren, ict-vaardigheden, communiceren en 'denken over denken' (metacognitieve vaardigheden).

Welke vaardigheden wil jij verder ontwikkelen?

Figuur 3: Poster Doelen en Vaardigheden voor Ontwikkeling (Steenbergen-Penterman, Houkema, Janssen, 2017)
Via de QR-code rechtsonder kun je de afbeelding downloaden.

De vaardigheden die in het 'Kader voor ontwikkeling' genoemd worden, sluiten ook aan bij het overzicht van 21e-eeuwse vaardigheden van Voogt en Pareja Roblin (2010), die beschrijven wat van belang is om te leren voor de huidige, snel veranderende maatschappij.

Doelen en Vaardigheden voor Ontwikkeling (DVO)

Om leraren en (intern) begeleiders inspiratie te bieden, heeft het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling (SLO) dit jaar het 'Kader voor ontwikkeling' nader gespecificeerd in Doelen en Vaardigheden voor Ontwikkeling (DVO), zie figuur 3. De ik-doelen zijn kindgericht en zoveel mogelijk in concreet observeerbaar gedrag geformuleerd. Als je als leraar of begeleider in gesprek met een leerling samen wilt vaststellen aan welke vaardigheden de leerling in de komende periode wil werken, dan kan de DVO als hulpmiddel worden ingezet. Van deze 102 doelen zijn ook kaarten gemaakt, waarop de vaardigheden afzonderlijk zijn afgebeeld.

Doelen stellen met leerlingen

Gesprekken voeren met leerlingen om het onderwijs beter op de behoeften en interesses van leerlingen af te stemmen, is bijzonder belangrijk. Als duidelijk is aan welke doelen een leerling wil werken, laat hem dan zelf bedenken hoe hij dat wil doen, waar en wanneer hij het wil oefenen en hoe hij het wil laten zien. Stimuleer de leerling om zijn aanpak schriftelijk onder woorden te brengen, of te tekenen. Zo is het bruikbaar bij de evaluatie als de leerling reflecteert op zijn leerproces. Vraag de leerling bij de evaluatie voorbeelden te noemen waaruit

blijkt dat hij verder is gekomen op de gestelde doelen. Door deze cyclische werkwijze krijgen leerlingen steeds beter zicht op wat ze kunnen en wat ze verder willen ontwikkelen. Deze ontwikkelingsgesprekken kun je met alle leerlingen voeren.

Zelfinzicht stimuleren

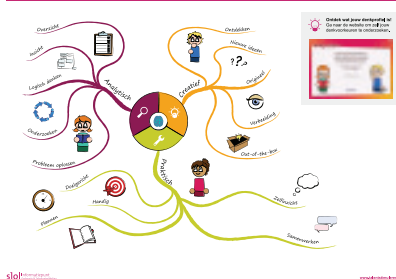
Voor het stimuleren van zelfinzicht bij de leerlingen heeft SLO de gespreksplaat: *Talent in Ontwikkeling* (TiO) ontwikkeld. Bij het stellen van doelen is het van belang activiteiten te kiezen die aansluiten op de interesses en passies van de leerling. TiO helpt om leerlingen bewust te maken van talenten en persoonlijke kwaliteiten. Je creëert als leraar en begeleider bewust leerervaringen, waarbij leerlingen kunnen werken aan identiteitsontwikkeling: Waar ben ik? Wat doe ik? Wat kan ik? Wat vind ik? Wie ben ik? Wat wil ik?

Het beantwoorden van deze vragen op de gespreksplaat helpt daarbij. De reflectievragen sluiten aan op de zes niveaus van denken en leren van Bateson (1984) en het reflectiemodel van Korthagen & Vasalos (2001), waarbij elk niveau effect heeft, c.q. richting geeft aan het onderliggende niveau. Als je bijvoorbeeld nieuwe vaardigheden leert, dan toon je ander gedrag. Dit heeft op zijn beurt weer een effect op je omgeving, die daar weer op reageert, wat ook weer een verandering teweegbrengt.

De gespreksplaat biedt naast de zes hoofdvragen vele verdiepende vragen die bijdragen aan identiteitsontwikkeling. Dit ondersteunt leerlingen als zij reflecteren op hun eigen handelen en op de invloed daarvan op de omgeving. Zo groeit het zelfinzicht en daarmee het besef hoe ze zelf invulling kunnen geven aan onderwijs en hun toekomst.

SLO heeft nog meerdere gespreksplaten ontwikkeld, om het onderwijs samen met de leerling vorm te geven. Al deze hulpmiddelen zijn ook online te downloaden. Hieronder volgt een kort overzicht.

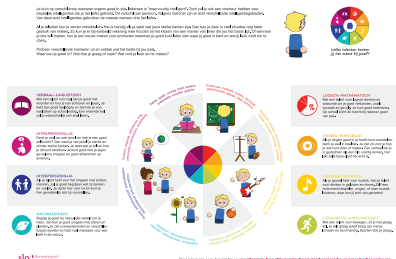
Ontwikkel jouw denktalenten

Wat is jouw denkprofiel?

Analytische, creatieve en praktische (denk)vaardigheden zijn allemaal belangrijk. Vaak heb je een voorkeur voor wat je het liefst of meest gebruikt. Dit verschilt per leerling. Laat leerlingen hun eigen denkprofiel ontdekken via de online e-learning module. Door hierover in gesprek te gaan ontstaat meer zelfinzicht en kun je bewuster sterke én minder sterke kanten verder ontwikkelen.

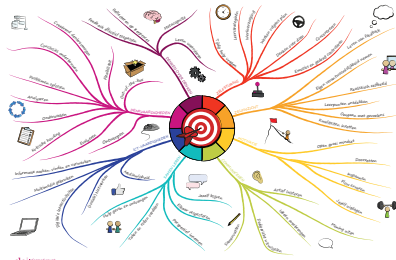
Meervoudige Intelligentie

Wat zijn jouw talenten en leervoorkeuren?

Je kunt op verschillende gebieden talenten hebben. Onderzoek samen met je leerlingen op welke manieren je kunt leren en hoe je optimaal gebruik kunt maken van meerdere talenten. Maak gebruik van de talenten van je leerlingen door in te spelen op hoe zij graag leren. Bied keuzemogelijkheden bij de manieren waarop ze in producten zichtbaar maken wat ze geleerd hebben.

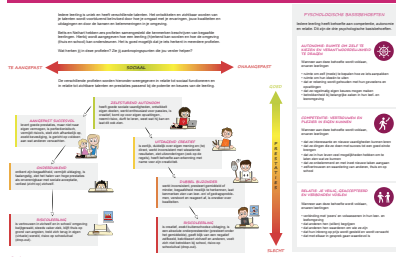
Welke vaardigheden ga jij verder ontwikkelen?

Doelgericht je talenten verder ontwikkelen

Voor het leren - nu én in de toekomst - is het nodig jezelf breed te ontwikkelen en verantwoordelijkheid te nemen voor je eigen leerproces. Bijvoorbeeld door te leren heldere doelen te stellen, te reflecteren op wat beter kan, kansen te benutten en mogelijkheden te creëren om leerlingen hun eigen koers te laten bepalen. Hiermee help je hen zelf richting te geven aan hun toekomst!

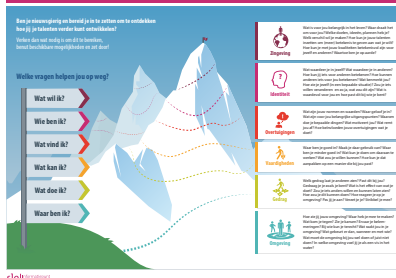
Wat herken jij in de profielen van begaafde leerlingen?

Profielen van leerlingen

Door te onderzoeken wat je herkent in de profielen van talentvolle en begaafde leerlingen, kun je meer inzicht krijgen in de onderliggende behoeften van leerlingen. Ga na of aan de psychologische basisbehoeften competentie, autonomie en relatie wordt voldaan. Verken dit verder in gesprek met de leerling en stem de begeleiding thuis en op school zo goed mogelijk af op wat nodig en mogelijk is.

Welke mogelijkheden als jij voor jezelf?

Talent in Ontwikkeling

Talentontwikkeling is een complex proces. Onderzoek met leerlingen welke persoonlijke kwaliteiten en kansen in hun omgeving bijdragen aan een positieve ontwikkeling. En welke uitdagingen en belemmeringen er zijn om mee te leren omgaan? Verken samen welke vragen je op weg helpen: wat wil ik? wie ben ik? wat vind ik? wat kan ik? wat doe ik? waar ben ik? Zo krijgt leren meer betekenis!

Op welke gebieden heb jij extra ondersteuning nodig?

De bijzonder begaafde leerling

Leerlingen met kenmerken van begaafdheid en kenmerken van leer- en/of gedragsproblemen worden niet altijd als zodanig (h)erkend. Bespreek met deze 'dubbelbijzondere' leerlingen op welke aandachtsgebieden zij extra ondersteuning nodig hebben. Dit draagt bij om deze leerlingen eerder en beter te zien, te horen, te begrijpen en te ondersteunen.

Kennis en ervaringen delen?

Jaarlijks organiseert het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling diverse regionale en landelijke conferenties. Hierin delen leraren, intern begeleiders en andere onderwijsprofessionals kennis met elkaar, volgen ze workshops en lezingen en wisselen ervaringen uit. Het thema van de regionale conferenties op 14 en 15 november 2017 is 'Dubbel bijzonder'. Tijdens deze bijeenkomsten worden DVO-posters, gespreksplaten en ander hulpmiddelen gratis uitgereikt.

Wil je automatisch op de hoogte blijven van belangrijke ontwikkelingen en bijeenkomsten op het gebied van onderwijs en talentontwikkeling? Registreer je dan op www.talentstimuleren.nl. Wij zien je graag op een van onze bijeenkomsten of op het platform.

Literatuur

- Anderson, L.W. (Ed.), Krathwohl, D.R. (Ed.), Airasian, P.W., Cruikshank, K.A., Mayer, R.E., Pintrich, P.R., Raths, J., & Wittrock, M.C. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives (Complete edition)*. New York: Longman.
- Bateson, G. (1984). *Het verbindend Patroon*. Amsterdam: Bert Bakker.

- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. London: Heinemann
- Korthagen, F. & Vasalos, A. (2001). *Maatwerk bij coaching*. Handboek Effectief Opleiden 26(167), 11.5-3.01- 11.5-3.16
- Ministerie van OCW (2006). *Kerdoelen primair onderwijs*. Den Haag.
- Steenbergen-Penterman, N. & Houkema, D. (2013). *Kader voor ontwikkeling*. In: Steenbergen-Penterman, N. (2013) *Tegemoetkomen aan onderwijsbehoeften en interesses van talentvolle leerlingen*. Zorg Primair, 4, 21-23.
- Steenbergen-Penterman, N., Houkema, D & Janssen, Y. (2017). *Doelen voor Ontwikkeling*. Geraadpleegd op 5 september 2017 op: <https://talentstimuleren.nl/thema/talentontwikkeling/hulpmiddel/4330-doelen-en-vaardigheden-voor-ontwikkeling-dvo>
- Oogt, J., & Pareja Roblin, N. (2010). *21st century skills*. Discussienota. Enschede: Universiteit Twente.

In de materialenbank op www.lbbo.nl vind je onder meer het volgende artikel over verrijking:

- *Differentiëren is te leren* (september 2014)

TIP

Nora Steenbergen-Penterman is projectleider van het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling (SLO). Daarnaast is zij ECHA-specialist in Gifted Education, onderwijskundige, leerkracht basisonderwijs en senior leerplanontwikkelaar bij SLO.

AUTEUR

Desirée Houkema is projectleider '(Hoog)begaafdheid binnen passend onderwijs' bij het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling (SLO). Daarnaast is zij ECHA-specialist in Gifted Education, psycholoog, (technisch) cognitiewetenschapper en SMPG-facilitator (trainer) in het netwerk Peers4Parents en senior leerplanontwikkelaar bij SLO.

AUTEUR

Yvonne Janssen is projectmedewerker van het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling (SLO). Daarnaast is zij onderwijsbegeleider, specialist begaafdheid bij het Samenwerkingsverband po Apeldoorn, SMPG-facilitator in het netwerk Peers4Parents en senior leerplanontwikkelaar bij SLO.

AUTEUR